

ZNOVUOBJEVENÉ ZMIZELÉ ŽIDOVSKÉ MĚSTO

První část projektu modelu zmizelého (a znovuobjeveného) židovského města.

První zmínky o Židech v Prostějově máme potvrzeny k roku 1392, o židovském osídlení se však dá mluvit až po roce 1454. Prostějov nebyl ještě ani 70 let městem, kdy řady jeho obyvatel rozšířili lidé židovského vyznání. Stěhovali se sem zejména po svém vyhnání z královských měst. Se svolením vrchnosti se usazovali na pozemcích bývalého augustiniánského kláštera jižně od kostela Povýšení sv. Kříže a od poloviny 16. století také podél severních hradeb.

KDE SE TEDY PROSTĚJOVSKÉ GHETTO NACHÁZELO?

Mívalo dvě oddělené části – větší zahrnovala počátkem 19. století 44 obytných domů, synagogu, nadační dům sloužící výuce (škola), židovský špitál a dvě budovy patřící židovské obci – jedna byla domem modliteb a shromažďování (menší synagoga), druhá sloužila kancelář, školu a židovská jatka. Dnes tento prostor protínají ulice Demlova, Křížkovského, Lutínovova, Uprkova, Hradební, Kostelní a Koželuhova a patří k němu náměstí Svatopluka Čecha. Menší část ghetta s 12 židovskými domy podél středověkých hradeb byla ve Školní ulici, nazvané ovšem podle křesťanské školy, která v její západní části stávala.

DEMELOVA ULICE

Roh křižovatky s Demlovou ulicí na jižní straně tvoří bývalá synagoga, velká budova postavená roku 1904 podle návrhu architekta Jakoba Gartnera původně v secesním slohu. Nahradila rozlehlou barokní synagogu, která zabírala i část dnešního náměstíčka i průchod do dnešní Demlovy

Původní rozlehlá barokní synagoga

ulice. Po 2. světové válce ji židovská obec prodala Církvi československé husitské a ta nechala synagogu přestavět. Protějščí budova v Demlově ulici č. 2 náležela v letech 1951 – 2018 pravoslavné církvi, poté ji prodali do soukromých rukou. Původně studovna židovské školy talmudu (ješiva) sloužila jako obecní dům a také jako templ ortodoxním Židům. Sousední dům číslo 6 sloužil původně jako nadační dům Feitha Ehrenstamma a poskytoval zdarma vzdělání šesti

Někdejší nadační dům Feitha Ehrenstamma a budova empírové synagogy (v období, kdy náležela pravoslavné církvi)

SPOLEK HANÁCKÝ
JERUZALÉM, Z. S.

až sedmi dětem. Později ho židovská obec využívala jako obecnou školu. Protější výstavný dům Demlova č. 3 postavila židovská obec jako židovskou školu roku 1904. Po druhé světové válce zde krátce fungovala lékařská ordinace, tělocvičnu využívaly některé z místních škol a nakonec celý dům přebudovali na mateřskou školu. V současnosti budova náleží Církvi československé husitské.

Pohled na domy v Uprkově ulici. Na jejich místě dnes nalezneme nevzhlednou městskou tržnici

GHETTO ZA KOSTELEM

Místo domků vtěsnaných mezi Uprkovou (kdysi Brecherovou) ulicí a bývalými hradbami (na jejichž místě v současnosti stojí Společenský dům) je dnes parkoviště, místo budov obklopujících ze západu, jihu a východu hlavní kostel vyrostla nevzhledná tržnice. Právě v místech dnešní tržnice stával kdysi i dům lékaře Gideona Brechera, který za svou zásluhou činnost během cholery epidemie v roce 1866 obdržel písemné poděkování prostějovského zastupitelstva. (Jeho náhrobek ze starého židovského hřbitova viz foto v brožuře, jeho ostatky spočívají na starém židovském hřbitově v dnešní Studentské ulici). Uprkovou ulici a její okolí dalo město vybourat v letech 1975-1976. Jediným reliktem kdysi rozsáhlého ghetta je proto pouze tzv. špalíček s domy č. 12-20. Rohová budova č. 12 pochází z roku 1839. Díky výzdobě své fasády bývá uváděna jako příklad venkovského biedermeieru, což je v Prostějově ojedinelé. V přízemí domu č. 16 lze obdivovat zachovanou valenou klenbu s klasicistními výsečemi. Původně přízemní dům pravděpodobně

Náhrobek Gideona Brechera na starém židovském hřbitově ve Studentské ulici (před zrušením hřbitova)

obývala početná rodina rabína Ludvíka Schapa. Po válce dům podobně jako všechny v této části města dlouhá léta chátral, až ho roku 1994 získalo Muzeum Prostějovska. Kromě synagogy největší a snad smíme říci i nejkrásnější zachovalou památkou někdejšího židovského ghetta je klasicistní dům č. 20 v Uprkově ulici, zvaný Ehrenstammův. Později ho vlastnily rodiny Markuse Zweiga a Salomona Deutsche. Dům č. 2 s gotickou komorou a renesanční věžičkou na náměstí Sv. Čecha patřil jedné větvi rodiny

Uprkova ulice, její část, kterou se podařilo zachránit před demolicí, tvoří dnešní tzv. špalíček

vznikl už v barokním období. Dům patřil Kateřině Bobaschové (1854-1942), která zde se svojí dcerou Eliškou (1889-1942) provozovala hospodu. Nejstarší z tohoto bloku je budova s č. 18, která sloužila jako obecní dům židovské obce. V zadní části kdysi s označením Hradební č. 23 bývala v přízemí židovská jatka a nad nimi v prvním patře od konce 18. století židovská škola. Ve 30. letech 20. století byt v Hradební ulici

Hamburgerovy, Salomonu Singerovi, později jej darem získala židovská obec.

V současnosti zbouraných domech v Křížkovského ulici č. 4 provozoval pekárnu macesů Emil Spitz, v č. 38 v Uprkově ulici bydlela porodní bába Regina Spielmannová.

DRUHÝ ŽIDOVSKÝ HŘBITOV

Na místě starého židovského hřbitova, který byl zničen v průběhu II. světové války, kdy náhrobní kameny prodalo město kamenickým firmám nebo soukromníkům, se dnes rozkládá park a v jeho západní části parkoviště. Hřbitov byl v roce 2016 prohlášen kulturní památkou. Od tohoto roku dosud se podařilo nalézt kolem 200 úlomků náhrobků. Dodnes zde leží v zemi ostatky bezmála dvou tisíc židovských obyvatel Prostějova. Například Feitha Ehrenstamma (náhrobek viz foto), zmíněného Gideona Brechera, předků významného filozofa Edmunda Husserla, nebo rabína Cvi Jehošuy Horowitze, syna významného moravského zemského rabína Šmelke Horowitze.

Marie Dokoupilová

Fota: Muzeum a galerie v Prostějově, Státní okresní archiv Prostějově, Židovské muzeum Praha

více na: <http://hanackyjeruzalem.cz>

Hrobka Feitha Ehrenstamma na starém židovském hřbitově v dnešní Studentské ulici

